

Türkiye Türkçesinde Zaman Metaforları: Bilişsel Dil Bilimsel Bir Yaklaşım

Eser Ördem*

Özet: Bu çalışma, zaman metaforlarını sistematik bir şekilde ele alan bilişsel dil bilim kuramından yola çıkarak Türkiye Türkçesindeki zaman metaforlarını incelemeyi hedeflemektedir. Bilişsel dil biliminde, son yıllarda birçok farklı dilden örneklerle *zaman* kavramı ve *zaman* metaforu üzerinde durulmuştur. Ancak, Türkçedeki zaman metaforları üzerine şu ana kadar ayrıntılı bir inceleme yapılmamıştır. Aslında Türkiye Türkçesinde zaman kavramının göstergesi olan birkaç sözcük olmasına rağmen bu çalışmada sadece Arapçadan alınan *zaman* ve *vakit* sözcükleri ele alınacaktır. Bu sözcükler, Türkçede gündelik yaşamda devamlı olarak birbirinin yerine kullanılıyor gibi görünse de Evans'ın anlam bilimsel sınıflandırması temel alınarak *zaman* ve *vakit* sözcüklerinin benzer olduğu kadar, farklı anlamlarda kullanıldığı da gösterilmiştir. Çalışma göstermiştir ki, *vakit* ve *zaman* sözcüklerindeki temel ayırım anlam bilimsel olarak *süreç* ve *matris* anlamlarında ortaya çıkmaktadır. *Vakit*, anları da içinde barındıran ve *zamanı* sistematik olarak bölen birimlerden oluşurken, *zaman vakitten* farklı olarak daha kapsayıcı özelliğiyle *matris* anlamında kullanılır. Diğer bir deyişle, *vakit* sözcüğü, bölümlenmiş bir zaman dilimini dile getirerek *zaman* sözcüğünden ayrılır. Aynı şekilde *zaman* sözcüğü daha çok *matris* olarak kullanılmasına rağmen, *vakit* sözcüğü daha çok *süreç* anlamında kullanılmaktadır.

Anahtar sözcükler: zaman, metafor, bilişsel dil bilim, anlam bilimsel sınıflandırma

Time Metaphors in Turkey Turkish : A Cognitive Linguistic Approach

Abstract: This study intends to examine time metaphor, a key concept in cognitive linguistics. The meaning of time and time metaphors have been studied considerably in different languages in recent years. Although Turkish owns several words that denote time, only two words, *zaman* and *vakit*, were handled in this study. Turkish uses two distinct words to

* Yrd.Doç.Dr., Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, eserordem@gmail.com

denote time, and even if these two similar words seem to be used interchangeably, they are also used in different senses based on Evans' semantic classification. The study found that the main difference between the two words emerged in matrix and duration senses. While the word *vakit* that accomodates moments and divides time systematically, the word *zaman* has a more inclusive property in matrix sense. In other words, the word *vakit* denotes a divided time period , whereas the word *zaman* does not offer this kind of divided time property. Similarly, the word *zaman* is used more frequently in matrix sense, the word *vakit* is more often used in duration sense.

Key words: time, metaphor, cognitive linguistics, semantic classification

1. Giriş

Bu çalışmada *metafor* kavramı edebiyattaki tanımıyla söz sanatı olarak ele alınmayacaktır. Edebiyat geleneğinde *metafor* sözcüklerin değil, düşünmenin konusudur ve benzerlik aracılığı ile güzel söz söyleme sanatı olarak görülür (Lakoff ve Johnson 1999). *Metafor* bu alanda normal ve gündelik dilin dışında bir sapma olarak görünür. Biz bu çalışmada metaforu bilişsel dil bilimin tanımıyla ele alacağız. Bu kurama göre *metafor*, dilin en temel araçlarından ve gündelik dilin en önemli özelliklerinden birisidir. *Metafor*, birbirine benzemeyen birçok özelliğe sahip olsalar da iki şeyin en az bir ortak özellik yoluyla bir araya gelmesidir (Lakoff ve Johnson 1980,1999). Sözcüklerin temel anlamı duyuşsal-motor alan içerisindedir ve kaynak bu alanda yer alır; *metafor* ise başka bir alana kayarak öznel deneyimin içerisinde bulunur. Böylece kaynak alandan, hedef alana bir taşınma meydana gelir. Diğer bir deyişle, bu, duyuşsal-motor alandan öznel deneyime dönüşen bir süreçtir. Tüm temel anlamlar duyuşsal-motor alanda meydana gelir. Örneğin,

(1.1) *Sütü tencerenin içine döktüm*, cümlesinde,

tencere ismi, *dökmek* fiili ve *içine* edatı duyuşsal-motor alandadır ve temel anlamlarıyla kullanılmıştır. Öznel deneyimlerimizi ifade ederken, birincil alandan yararlanır ve deneyimimizi yine benzerlik aracılığı ile öznel deneyime aktarırız. Örneğin,

(1.2.) *Kardeşim, Ali'ye için döktü, tümcesi*

metafordur; çünkü *dökmek* fiilinin kaynağı bir nesne iken, bu cümlede insandır.

Zamanın kendisini gözlemleyemeyiz ve zamanı genel olarak hareket, mekan ve olaylar aracılığı ile anlarız (Lakoff ve Johnson 1999). Zaman kavramını kendisi bakımından açıklayacak hiçbir sözcük yoktur. Zamanı nasıl ölçtüğümüzü bir düşünelim. Bir futbol maçı ne kadar sürer? Yaptığımız şey

maçtaki olayları karşılaştırmaktır. Bir maçın başlangıç anı, arası ve bitişi vardır. Art arda olaylar örgüsü aracılığı ile zamanı anlarım, kavramsallaştırırım ve dile getiririm. Kavramsal sistemimizde zengin ve karmaşık bir zaman anlayışımız vardır. Örneğin,

- (1.3.) *Zamanımı öldürdün.
Zamanım yok.
Zamanında geldin.
Zaman tükendi gitti.
Zaman uçtu gitti.*

Yukarıdaki cümlelerin içinde geçen *zaman* sözcüğünü gündelik yaşamda oldukça sık kullanırız ve bu sözcük üzerine çok fazla düşünmeyiz. Tüm anlamalarımız zaman ve mekan kategorileri üzerine kurulu olmasına rağmen bu iki kavramın dil bilimsel ve psikolojik içeriği üzerine çok fazla değinilmez çünkü dil bilimsel zamanı, zaman olgusuyla anlatacak sözcüklerimiz yoktur. Zamanı ancak başka alanların ve sözcüklerin aracılığı ile anlayabilirim. Mekan kavramındaki imlemelerimi zaman kategorisine taşıyım ve zaman kavramını anlamamın yollarından biri de mekan olur (Lakoff ve Johnson 1999). Bu anlamda, zaman olgusu mekân ile birlikte fenomenal bilincin olmazsa olmaz en önemli ölçütlerindedir. Fenomen, şu anda yaşadığımız öznel deneyimlerdir; görme, dokunma, işitme, hissetme, hareket etme ve düşünme ile ilgili tüm tartışılmayan olgulardır. Benim için dünya bu tür öznel deneyimlerle oluşturulur ve benim için dünyanın tanımı benim deneyimlerimin inkâr edilemez olgulardır (Revonsuo 2006). Fenomenal bilinçte olmazsa olmaz bazı özelliklere ihtiyacımız vardır. Bunların başında, bir şeyin mekansal ve zamansal olması gelir, benim için var olması gerek ve benim algısal uzamımın içinde olması gerek. Benim için var olma, uzamsal ve zamansaldır (Revonsuo 2006). Bir rengi görmek ya da bir melodiyi duymak, benim algısal uzamımda meydana gelir. Bir şeyin var olması zamansaldır ve şu an oluyordur. Bu anlamda, *süreç*, zamansallığı algılamada, çok kritik bir olgudur. Belli bir anda ortaya çıkar ve kendisi kaybolursa bile deneyimde sürmeye devam edebilir. Bir olayı yavaş ya da hızlı yaşayabilirim. Bazen bu süreç çok hızlı bazen de çok yavaş olur. Bu sürecin geçiş şekli önümdeki olayın niteliği ve fizyolojimin buna verdiği tepki ile ilgilidir (Ornstein 1997; Flaherty 1999). Eğer ilk defa bir şeyi yapıyorsam ve yaptığım şey karmaşık ise o zaman süreç bana uzun görünecektir. Oysa bir faaliyet uzun ama kolay ise kısa sürebilir ya da rutin olarak yaptığım işlerde zamanın nasıl geçtiğini bilemeyebilirim. Bir olaya duygusal tepkim, bir faaliyetin hafızamda yarattığı yoğunluk, fizyolojimin tepkisi, süreci uzun ya da kısa olarak algılamama neden olur (Flaherty 1999). Tüm olaylar süreç bakımından insanı aynı derecede ve yoğunlukta etkilemez.

Bu anlamda, temel bilinç kavramı daha çok, deneyimin şu an gözümün önünde olmasını, süreci algılamasını içerir (Revonsuo, 2006). Süreci deneyimlemem, dış dünyadaki olayları detaylı inceledikten sonra oluşan bir üst deneyim değil, aksine gerçek ve doğrudan edindiğim bir deneyimdir (Evans 2004).

Yukarıdaki açıklamalara paralel olarak bilişsel dil biliminde, dil bilimsel anlamda zamanın metafor sürecini anlamak için modeller geliştirilmiştir (Lakoff ve Johnson 1999; Moore 2006, 2006; Evans 2004). Temelde iki model vardır. Birinci model Lakoff ve Johnson'ın (1999) görüşünü yansıtmakta olup bu modelde ego/insan ön plandadır: a) zamana doğru hareket eden insan b) insana doğru hareket eden zaman. Bu ise bir canlının bir düzlemde normal koşullarda hareket etmesiyle ilişkilidir. Kaynak mekân ve harekettir, hedef ise zamandır. Bu anlamda bu birinci modelde zaman ego-referans temellidir. Lakoff ve Johnson (1999) ve Moore (2000) bu modele uygun olarak zaman metaforunu şu şekilde şemalandırmaktadır.

Tablo 1: *Hareket Eden Özne Metaforu*

Kaynak	Hedef
Nesneler	Zamanlar
Öznenin hareketi	Zamanın geçişi
Öznenin bulunduğu yer	Şimdi
Öznenin önündeki alan	Gelecek
Öznenin arkasındaki alan	Geçmiş

Tablo 2: *Hareket Eden Zaman Metaforu*

Kaynak	Hedef
Özneye doğru hareket nesne	Öznenin geleceğinde belli bir an
Nesnenin konumu	Gelecek
Öznenin konumu	Şimdi
Nesnenin varışı	Bir anın meydana gelmesi
Aynı yerde karşılaşma	Eşzamanlılık
Öznedenden uzaklaşan nesne	Geçmiş

İkinci modelde ise, herhangi bir ego herhangi bir yere hareket etmemektedir (Moore 2000, 2006; Nunez 2006). Zamanın kendisi hareket etmektedir. Örneğin, *Pazartesinden sonra salı gelir*. Bu model ise zaman-referans temellidir. Bir olay bir mekânda hareketsel olarak arka arkaya belli bir süre ile meydana gelir ve biz bu süreci algılarız (Revonsuo 2006; Lakoff ve Johnson 1999). Algı, bu anlamda doğası gereği temelde zamansal olabilir (Evans 2004:186).

Algısal kategorileştirme yetmez, daha da önemli olan algısal analizdir öyle ki analiz edilen bilgi soyutlanabilsin ve bir kavram oluşumu ile sonuçlansın. Zaman temelde süreçsel ve içseldir. Hareket ve uzam kavramları metaforik olarak, zamanı yapılandırır. Zaman kavramı, zamanın doğrudan algılanmadığı anlamında soyutlanır (Lakoff ve Johnson 1999). Uzamsal ve zamansal kavramlar deneyimde birlikte meydana gelirler (Moore 2000). Harekete ilişkin deneyim, aynı zamanda zaman deneyimidir ama tüm zamansal deneyimler hareketi gerektirmez. Dolayısıyla, mekan ve harekete ilişkin sözcükler, zamanı ifade etmede kullanılmaktadır. Zaman, metaforik olarak mesafeye göre, mesafe göz önünde bulundurularak kavramsallaştırılır ve bu anlamda zamanın geçişi, belli bir mekanda çizgisel hareketi ve katedilen mesafeyi gösterir ve zamanın miktarı ile katedilen mesafe arasında metaforik olarak ilişki kurulur (Lakoff ve Nunez 2000). Yani, zamanın kendisi metaforik bir mesafedir ve katedilen bu mesafede hareket vardır. Mekan ve zaman arasındaki yakın ilişki hareketin algılanmasında ortaya çıkar çünkü hem zamansal hem de mekansal değişiklik bir hareketi gerektirir. Gelişimsel olarak da zaten hareketi algılama, zamanı ve mekanı algılamadan önce gelir (Miller ve Laird 1976). Dilbilim zamanı anlamada önemli ipuçları vermektedir çünkü zamanı düşünüyoruz ve zaman hakkında konuşuyoruz ama zamanı zamanın kendi sözcükleriyle dile getirmiyoruz, bu ise özünde dilbilimsel bir sorundur (Evans 2004). Dilbilim bu anlamda zamanın yapısını ortaya çıkarmakta önemli bir işlevi yerine getirmektedir çünkü bilişsel dilbilim teorisine göre dil insandaki kavramsal yapıyı ortaya çıkarır ve insanın bu kavramsal sistemini anlamada önemli bir penceredir. Bu rol sadece bilişsel yapıyı anlamak için değil, sosyal bilişsel yapıyı da anlamak için önemlidir. Bunu anlamının yollarından biri de dilde zamanın nasıl sözcükselleştirildiğine bakılmasıdır.

2. Kavramsal Metafor kuramı ve Evans'ın Görüşü

Kavramsal metafor teorisine göre, zamana ilişkin deneyim, herhangi bir değişikliğin farkında olma ile ilişkilidir ve temel metaforlar arasındadır (Grady 1997; Lakoff ve Johnson 1999). Zamanın kendisi dünyanın içinde meydana gelen olayların karşılaştırılması ile anlaşılır. Fakat Evans'e göre Lakoff ve Grady'nin zamana ilişkin incelemelerinde sorunlu olan 3 yön vardır: Birincisi, zaman çok detaylı incelenmemiş ve sadece temel metafor olarak görülmüş, hareket eden zaman ve hareket eden özne olarak görülmüştür. Lakoff ve Johnson (1999) zamanı ancak dış dünyada birbiri ardına meydana gelen olayları karşılaştırarak anlayacağımızı ileri sürer. Oysa Evans, zamanın içsel, yani dünyada hiçbir nesne olmasa da fenomenolojik olarak deneyimlenebileceğini öne sürmekte ve bunu nörobiyolojik bir kanıtla ortaya koymaya çalışmaktadır (Pöppel 1994). Oysa Evans (2004) hiçbir karşılaştırma olmadan da sadece sürecin kendisine

bakmakla bile zamanın algılanabileceğini öne sürmektedir. Süreci anlamak için, bir değişikliğin fark edilmesi gerekmez. Dünya durumunda bir değişiklik olsun olmasın biz zamanın geçtiğini anlarız (Evans 2004,63-64). Lakoff ve Johnson'a göre, zaman birincil elden değil, ikincil elden bir deneyimdir. Zamanın anlaşılmasına yol açan deneyim doğrudan algılanmaz, aksine daha çok temel algılanabilir hareket durumları ile algılanır, yani dolaylıdır. Grady (1997) ise, Lakoff ve Johnson'dan (1999) farklı olarak zamanın öznel olduğunu vurgulamaktadır. Zihinsel durumdaki öznel bir değişiklik, farkındalığı, zaman kavramını doğurmaktadır. Etrafımızda hiçbir değişiklik olmasa bile, zihnimizde bir değişikliğin olması, zamanın geçtiğini algılamamızı sağlayabilir. Ama Grady, zamanı mantıksal ve deneysel olarak süreç gibi daha temel bir deneyim tarafından desteklenen bir değişimden ziyade, yine zihinsel bir değişiklik ve zihinde bir farkındalığa gönderme yaparak zamanı incelenmemiş haliyle ilişkilendirmektedir (Evans 2004: 65). Süreci deneyimleme yetisi mantıksal olarak değişimin farkında olmak için bir ön koşul iken, bir değişimin farkında olma süreci deneyimleme yetisi için bir ön koşul değildir. Bir değişimin farkında olma, o değişimin olup olmadığını algılamak için ön bir yetiyi gerektirir. Grady de çevrede herhangi bir değişiklik olmadığı durumda da zamanı deneyimleyebileceğimizi söylemektedir, fakat Grady zamanı öznel bir deneyim olarak kavramsallaştırmasına rağmen, zamanı temel metaforlar olarak görmektedir. İkinci sorun ise, Lakoff ve Johnson (1999) ve Grady'nin (1997) temel metaforları basit, evrensel ve apaçık olarak görmeleri ve metaforların incelenmesinde kültürel yapıları göz ardı etmeleridir. Üçüncü sorun ise, tek başına zaman kavramı sadece basit bir deneyim ya da temel metafor değildir. Tersine, zaman, karmaşık kavramlar kategorisinde incelenmelidir. Tek başına *zaman/vakit* sözcüklerinin incelenmesi bile farklı anlamları içinde barındırmaktadır. Bu farklı anlamlar incelendiğinde, zamanın basit, temel ve tek bir kavram olmadığı anlaşılacaktır. Metaforu başka bir araç ile incelemek gerek. Sadece kaynak ve hedefe bakarak ve kaynak ile hedef arasındaki deneyimsel korelasyona bakarak zamanın temel, basit çok net ve anlaşılır olduğunu söylemek zamanın dilbilimsel olarak sorunun çözüleceği anlamına gelmiyor.

3. Yöntem

Anlam bilim çalışmalarında, yöntem genelde anlam bilimsel ya da kavram şemaları ve ağları içerir. Bu çalışmada *zaman* sözcüğü Evans'ın ortaya koyduğu yeni ölçütlerle incelenecektir. Ayrıca metafor çalışmalarında genelde benimsenen kaynak-hedef gösterme analizi ele alınmıştır. Evans zamanla ilgili çalışmaların öznel yönünü en az indirgemek için üç ölçüt geliştirmiştir. Bu ölçütler, anlam ölçütü, detaylı kavram inceleme ve dil bilimsel ölçüttür (Evans 2004). Bu çalışma Türkçede zaman kavramının daha çok anlam ve kavram

ölçütü üzerinde durmaktadır. Kavramsal metafor teorisi temel kavramlardan yola çıkarak şemayı kurmaya çalışırken, Evans, daha da özele giderek leksikal kavramlardan yola çıkar ve zaman kavramını yansıtan sözcüklerden sadece *zaman* sözcüğünü inceleme altına alır. Tek başına zaman sözcüğü, dil bilimsel olarak zamanı nasıl kurduğumuza ve anladığımıza ilişkin ipuçları verebilir. Cümlelerin başına konulan soru (?) işareti ya çok az kullanıldığı ya da hiç kullanılmadığı anlamına gelmektedir.

Bu çalışma, Türkçede *zaman* ve *vakit* sözcüklerinin algısal düzeyde birbirinin yerine kullanılıyor ve eş anlamlı gibi görünse de, kavramsal düzeyde farklılıklar gösterdiğini ortaya koymayı hedeflemektedir. Evans'ın (2004) anlamsal sınıflandırmasını göz önünde bulundurularak *zaman* ve *vakit* sözcükleri arasındaki farklılıklar ve benzerlikler ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Evans, sınıflandırmasında 8 zamansal kavramın anlamlarından bahseder. Bunlar, süreç, an, sıra sayı, olay, matris, etkin özne, ölçü, eşya/mal anlamlarından oluşmaktadır.

3.1. Süreç

Süreç, fenomenal bilinç açısından en önemli kategorilerden biridir. Çünkü süreç, zamanı anlamamıza yardımcı olan en önemli kategoridir. Süreç, iki olay arasında geçen zamandır; yani her olayın bir başlangıcı ve sonucu vardır. Bir art ardalık söz konusudur. Eğer iki olayı art arda algılayamıyorsak o zaman zamanı algılayamayız. Daha geniş anlamda, yaşamda doğum ile ölüm arasında geçen süre ya da üniveristeye başlama ve üniversiteyi bitirme süresi gibi. Gündelik yaşamda da bir maçın, tiyatronun, konserin başlaması ve bitmesi süreye ve sürece ilişkindir. Süreç, aynı zamanda fiziksel uzunluğa da gönderme yapar. Şimdi bunun dilbilimsel kanıtlarına ve dilde karşılığını nasıl bulduğuna bakalım. Türkçede *zaman* ve *vakit* süreç anlamında kullanılırken, *zaman* sözcüğünün daha çok kullanıldığı görülmektedir, *vakit* sözcüğü kelime eşdizimliliği bakımından pek fazla kullanılmamaktadır. İki olay arasında geçen, meydana gelen süreçte daha çok zaman sözcüğü kullanılmaktadır. İngilizceden farklı olarak, Türkçe hem Arapçadan gelen *vakit* hem de Türkiye Türkçesinde bulunan *süre* sözcükleri ile süreci ya da iki olay arasındaki belli bir süreyi ya da uzun bir zaman biriminin dilimlenmesinde kullanılmaktadır. Bir zaman diliminin sistematik olarak bölümlenmesi daha çok *vakit* sözcüğü ile kullanılırken, yine belli bir zaman dilimi içerisinde olan ama sistematik bir şekilde bölümlenmeyen durumlarda daha çok *zaman* sözcüğü kullanılmaktadır. *Vakit*, bu anlamda bir eylemin başlangıç ve bitişini belirleyen sınırları belirlemektedir ve bu anlamda Türkçe, gün içerisinde belli sosyal ya da doğa olaylarına göre bunları belirlemektedir. Örneğin, toplumsal olarak namaz vakti, çalışma vakti, ; doğa olaylarına da bakarak sabah vakti, seher vakti, şafak vakti.

- (3.1.) a. En kısa zamanda yerine başka bir elçinin geleceğini söylediler
 b. Uzun zaman Adana'da yaşadı
 c. Uzun zaman önce burada tanıştılar.
 d. Zaman kısaldıkça canım sıkılıyor.
 e. ? Sabah zamanı yola koyuldu
 f. ? Seher zamanı uyan
 g. ? İkinci zamanı yürüyüş yaptım.
 h. Kuşluk zamanında, burada ne yapıyorsun?
 ı. Zaman zaman ince bir yağmur serpeiyordu
 i. ? Akşam ile yatsı iki zaman arasında verilirdi ceza
 j. ? Zaman akşamdı
 k. ? Öğle zamanına doğru oynamaya çıktı.

Sabah, seher, öğle, ikinci ve kuşluk gibi sözcükler *zaman* sözcüğünden çok *vakit* sözcüğü ile kullanılabilir çünkü süreç anlamında zamanı bölüyoruz ve bölme işlemi gerçekleştiğinde genelde *vakit* sözcüğünü kullanma eğilimindeyizdir.

- (3.2.) a. ? En kısa vakitte yerine başka bir elçinin geleceğini söylediler
 b. ? Uzun vakit Adana'da yaşadı
 c. ? Uzun vakit önce burada yaşadı
 d. ? Vakit kısaldıkça canım sıkılıyor.
 e. Sabah vakti yola koyuldu
 f. Seher vakti uyan
 g. İkinci vakti yürüyüş yaptım
 h. Kuşluk vaktinde, burada ne yapıyorsun.
 ı. ? Vakit vakit ince bir yağmur serpeiyordu.
 i. Akşam ile yatsı iki vakit arasında verilirdi ceza
 j. Vakit akşamdı.
 k. Öğle vaktine doğru oynamaya çıktı.

Kısa ve uzun sözcükleri sistematik bir bölümlenme olmadığı için kullanma olasılığı daha düşüktür ve ilk akla gelen *kısa zamanda* ya da *uzun zamanda* sözcüklerini birlikte kullanmaktır. Oysa *seher, sabah, ikinci* ve *öğle* gibi sözcükler kültürel olarak toplum tarafından bölümlendiği için *vakit* sözcüğü ile kullanılma eğilimindedir.

3.2. An Anlamı:

An anlamı, sürece gönderme yapmadan, sadece belli bir anı gösterir. Bu anlamda, an anlamı belli bir aralığı göstermez. Bu durumda hem *zaman* hem *vakit* sözcükleri birbirinin yerine kullanılabilir. Ayrıca, süreç anlamından farklı olarak, an anlamı daha çok deiktik olarak kullanılır. An anlamı daha çok bir sürecin başlangıç ya da son noktasını gösterir. Hareket belirten tüm fiilleri kullanamayız. Tersine daha çok *varmak*, *gelmek*, *yaklaşmak*, *geçmek* gibi deiktik fiiller kullanılır. Deiktik anlam aracılığı ile yeni deneyimlerin de ortaya çıkacağı işareti vardır. Çünkü hareket bir yerde son bulur ve daha sonra başka bir deneyim başlar. Belli bir sonu göstermesine rağmen, an içerisinde süreci de barındırır. An anlamı aracılığı ile sıra sayı ve olay anlamı da ortaya çıkmıştır. Bu anlamda zaman ve vakit sözcüklerine ek olarak, kaçınılmaz olarak *an* ve *saat* sözcükleri de kullanılır.

- (3.2.1) a. Karar zamanı geldi artık.
b. Uygun bir zamanda görüşelim.
c. Değişim zamanı yaklaştı.
d. Şehrin kapısına vardığı zaman çiftçinin oğlunun yazdığı yazıyı görmüş.
e. Vakti, zamanı gelince yumurtalar çatlamış.
f. O zaman kaleyi bırakıp Tata'ya çekildi.
g. O zaman aman vermem işte.
- (3.2.2) a. Karar vakti geldi artık.
b. Uygun bir vakitte görüşelim.
c. ? Değişim vakti yaklaştı.
d. Şehrin kapısına vardığı vakit çiftçinin oğlunun yazdığı yazıyı görmüş.
e. O vakit kaleyi bırakıp Tata'ya çekildi.
g. O vakit aman vermem işte.
- (3.2.3) a. Adam her an ölebilir.
b. Her an yağmur yağabilir.
c. Son anda kendini su birikintisine atarak ölüme gitti.
- (3.2.4) a. Saat kaç?

Değişim belirsiz bir süreci ifade ettiği için *zaman* sözcüğü ile kullanılma sıklığı daha fazladır. Eğer *değişim* planlanmış ise *vakit* sözcüğü de kullanılabilir. Eğer çok spesifik bir zaman dilimine gönderme yapıyorsak *saat kaç* gibi tümceyi ifade edebiliriz. Bu durumda ne *zaman* ne de *vakit* sözcükleri kullanılmaktadır.

3.3. Sıra Sayı Anlamı

Belli bir olayın sadece belli bir sırasını gösterir. An ve süreç anlamından daha spesifiktir. Bu anlamda süreçten çok, bir duruma gönderme yapar. Bu durumda ne *zaman* ne de *vakit* sözcükleri kullanılır. İkisinin yerine, *kez* ya da *defa* sözcükleri kullanılır. Böylece, ilk iki anlamdan daha belirgin bir anlama sahiptir.

- (3.3.1) a. ? Bu zaman iş biraz daha ciddiye.
b. ? 4. zaman kupayı alıyordu.
c. ? Hareketi arka arkaya 10 zaman yaptı.
- (3.3.2) a. ? Bu vakit iş biraz daha ciddiye.
b. ? 4. vakit kupayı alıyordu.
c. ? Hareketi arka arkaya 10 vakit yaptı.
- (3.3.3) a. Bu kez iş daha ciddiye.
b. 4. defa kupayı alıyordu.
c. Hareketi arka arkaya 10 kez yaptı.

Yukarıdaki örneklere baktığımızda, süreç çok belirgin ve spesifik ise *zaman* ya da *vakit* sözcükleri kullanılmamaktadır. Bunun yerine, Türkçede zamanı belirten farklı iki sözcük kullanılmaktadır. *Kez* ve *defa* sözcükleri ile karşılaştırıldığında, *zaman* sözcüğü daha uzun zaman sürecini ve belirsizliği ifade etmektedir. *Vakit* sözcüğü ise *kez* ve *defa* sözcükleri ile karşılaştırıldığında, *zaman* sözcüğüne göre daha belirgin ve kısa süreçleri fakat *kez* ve *defa* sözcükleri ile karşılaştırıldığında daha uzun zaman dilimini belirtmede kullanıldığı söylenebilir.

3.4. Olay Anlamı

An anlamı daha çok zamansal bir noktaya gönderme yaparken, olay anlamı daha çok bir olay dizisinde *deneyimsel* noktaya işaret eder. Bu durumda daha çok bir olayın başlangıcını ya da bitişini belirler ve an anlamından farklı olarak olay anlamında bir sınır vardır, belli bir olayın sınırları vardır. Örneğin hamile olan birinin doğum yapma anı bir sınırdır, bir maçın bitışı ya da düğün biterken konuşmacının düğünün biteceğine dair işaretler vermesi gibi olaylar belli bir sınırı olan olaylardır. Süreçten çok, başka bir olaya geçişin sinyalini verir. An anlamından farklı olarak, olay anlamı daha çok dışsal bir olaya gönderme yaparken, an anlamı, zamansal olay dizisinden meydana gelir, belli bir dışsal olaya ihtiyaç duymayabilir. An ve olay anlamlarının ortak özellikleri her ikisinin de zamanda belli bir ana gönderme yapması ve her iki anlamın da deiktik filler kullanmasıdır. Zaman da belli bir sınırı gösterebilir ama deneyim sonucu

sistematiğe hale gelmemiştir. Örneğin savaş zamanı, barış zamanı, tövbe zamanı gibi olaylar yine bir sınırı gösterebilmesine rağmen sınır belirsizdir ve sistematiğe hale gelmemiştir çünkü değişken bir olay türü ile karşı karşıyayızdır. Oysa vakit daha çok sistematiğe ve değişmeyen bir olayın zamanının bölümlenmesidir. Örneğin, seher vakti, akşam vakti, ikinci vakti gibi doğa olayları uzun bir deneyimin sonucu sistematiğe şekilde uzlaşımallaşmıştır.

- (3.4.1) a. Kadının doğum zamanı yaklaştı.
b. Fatih Sultan zamanında Osmanlı yükselişe geçti.
c. ? Onun ölüm zamanı yaklaştı.
d. Tavuğun yumurtlama zamanı geldi.
e. ? Namaz zamanı çıkmak üzere. Gidelim mi?
f. Bizim zamanımızdaki İstanbul çok farklı.

- (3.4.2) a. Kadının doğum vakti yaklaştı.
b. ? Fatih Sultan vaktinde Osmanlı yükselişe geçti.
c. Onun ölüm vakti yaklaştı.
d. Tavuğun yumurtlama vakti gelmiş.
e. Namaz vakti çıkmak üzere. Gidelim mi?
f. ? Bizim vaktimizdeki İstanbul çok farklı.

Yukarıdaki örneklere baktığımızda, zaman dilimi uzun ve belirsiz ise zaman sözcüğünün kullanıldığını görmekteyiz. *Fatih Sultan vakti, bizim vaktimizde* gibi öbekleri söylemememizin nedeni dönemin uzun olmasından kaynaklanmaktadır. *Namaz vakti* eşdizimliliğini ifade edebilmemizin muhtemel nedeni ise namazın kısa sürede ve belli bölümlerden oluşmasından kaynaklandığı söylenebilir.

3.5. Matris Anlam

Süreç, an, sıra sayı ve olay anlamlarından farklı olarak matris bağımsız ve sınırsız bir olguyu dile getirir. Belli bir olay anını, süreç, ard arda olan zamansal sıralamadaki bir an ya da olayı algılama daha çok temel bilişsel karakteri yansıtırken, matris anlam bağımsız karakterde görünmektedir ve matris anlamda daha çok *zaman* sözcüğünü kullanılmaktadır.

- (3.5.1) a. Zaman sonsuza dek akıyor.
b. Zamanın bir amacı yok.
c. Zamanda yaşıyoruz.
d. Zamanın bitmek bilmeyen geçişi.

- e. Mutluluklarım zaman içine serpiştirilmiş adeta
- f. Zamanı dolu dolu yaşamalıyız
- g. Zaman dönse de onun hayat ve onun şartları yerinde duruyor.

- (3.5.2)
- a. ? Vakit sonsuza dek akıyor.
 - b. ? Vaktin bir amacı yok.
 - c. ? Vakitte yaşıyoruz.
 - d. ? Vaktin bitmek bilmeyen geçişi.
 - e. ? Mutluluklarım vakit içine serpiştirilmiş adeta.
 - f. ? Vakti dolu dolu yaşamalıyız.
 - g. ? Vakit dönse de onun hayat ve onun şartları yerinde duruyor.

3.5.2'deki tümceleri ifade edemememizin nedeni *vakit* sözcüğünün sınırlı ve belirli olmasından kaynaklanmaktadır. Çünkü *vakit* sözcüğü büyük oranda bölünmüş bir zaman dilimini ifade etmektedir. Bu örneklere baktığımızda şu sonuçlara varılabilir. Matris, diğer anlamlara göre daha farklı bir konumdadır çünkü içerisinde tüm olayları ve anları içerir ama bunları aşar ve zamanın geçişi dış olaylardan etkilenmez ve artık olaylar arası bir ilişkiye de gerek kalmaz. Matris anlamı aracılığıyla, zaman ile vakit arasındaki kullanım farkını ve nasıl kavramsallaştığını anlayabiliyoruz. Çünkü *vakit* sözcüğü matris anlamının hiçbir çerçevesinde kullanılmamaktadır. Matris anlam adeta olayların düzenleyicisidir çünkü matris aracılığı ile diğer olayları anlıyoruz. Matris anlamın bu anlamda en iyi metaforu, nehir olarak karşımıza çıkmaktadır çünkü nasıl ki tüm diğer olaylar zaman içinde ise, nehir ve su doğadaki balıkçılık, tekne sürme, sunun akışı, yüzen insanlar gibi diğer olayların içinde olduğu varlıklardır. Su tüm nesnelere, varlıklar içerisinde hareket etmesine rağmen, su akar. Suyun akışını durdurulamaz. Aynı şekilde zaman da böyle algılanmaktadır. Bu anlamda İngilizce ve Türkçe aynı metaforu kullanmaktadır.

Matris anlam sonsuzluğun kavramlaşmasını temsil ettiği için, bu anlamı deneyimlediğimiz söylenemez çünkü yaşamlarımız sonludur ve deneyimlerimiz sonsuz değildir. Bu anlamda, matris anlam doğrudan algılanamadığı için, deneyimin diğer özellikleri ile ilişkili değildir. Matris anlamı anlamamıza yardımcı olan deneyimsel korelasyon değildir fakat algısal benzerliktir. Algısal benzerlik daha çok ikincil zaman kavramlarında ortaya çıkmaktadır. Süreç anlamı, bu anlamda fenomenolijik olarak zamanın en temel doğasını ortaya çıkarırken, matris anlam sürecin de üstünde bağımsız bir varlık içerir ve algısal benzerlikte en yakın metaforu ise nehir, dere gibi akış halinde bulunan su gibi kaynaklardır çünkü matris anlam içinde tüm olaylar ve nesnelere tıpkı su akışında olduğu gibi akmaktadır. Matris anlamın bu kadar kapsayıcı olmasını sağlayan koşullardan birisi de nesnenin akıcılıktan çok kalıcı olacağını bilmemizdir. Biz ölsek de bir ağacın bizim ölümümüzden sonra kalacağını bilebiliriz. Her şey

sadece geçici olarak hareket etmez, özne olarak ben olmadıgımda da hareket devam edecektir ya da sabit olarak kalan nesnelere kalacaktır.

3.6. Etkin Özne Olarak Zaman

Matris anlamda bir üst örüntü olarak ortaya çıkan zaman, etkin özne olarak kullanımında sanki bir gerçek varlıkmiş gibi dilde kullanılır. Ontik bir varlık olmamasına rağmen, doğadaki bir ontik varlık gibi hareket eder. Süreç anlamında belli bir zaman aralığına gönderme yapılırken, etkin özne olarak zaman sürece direk etkide bulunmaktadır. Matris anlamda zaman sınırsız bir sürece gönderme yaparken, etkin özne anlamında zaman belli olayların başlatıcısı, bir durum değişikliği yaratma konumundadır ve genelde etkin özne anlamında değişikliği meydana getirirken yavaş süreç belirten filler pek kullanılmaz, bunun yerine ani etkide bulunan, güçlü etkisi olan filler kullanılır. Bunun nedeni yavaş değişimin öznelere doğrudan bilinmeyebilir. Etkin özne anlamında zaman burada belirgin bir etki yaratır ve bu gözle görülür tarzdadır. Bu anlamda, etkin özne olarak zaman, matris anlamın bir uzantısı ve gelişmesi gibidir. Matris anlamın bir uzantısı olduğu için bu anlamda yine *vakit* sözcüğü kullanılmamaktadır.

- (3.6.1) a. Zaman en büyük fizikçi.
b. Zaman bizde yaralarını bıraktı.
c. Zaman fırsat gözetti (Alp Er Tunga).
d. Zaman fena gevşedi (Alp Er Tunga).
e. Zaman öcünü aldı mı?
f. Zaman her şeyin ilacı.
g. Zaman en güzel yıllarımı çaldı.
h. Zaman bende büyük bir iz bıraktı.

- (3.6.2) a. ? Vakit en büyük fizikçi.
b. ? Vakit bizde yaralarını bıraktı.
c. ? Vakit fırsat gözetti.
d. ? Vakit fena gevşedi.
e. ? Vakit öcünü aldı mı?
f. ? Vakit her şeyin ilacı.
g. ? Vakit en güzel yıllarımı çaldı.
h. ? Vakit bende büyük bir iz bıraktı.

3.6.2'deki örneklerde *vakit* sözcüğü kullanılmamaktadır çünkü *vakit* sözcüğü daha çok belli bir olaya gönderme yaparken, *zaman* sözcüğü yaşanılmış uzun bir sürecin soyutlanmasıdır. *Vakit öcünü aldı mı* tümcesindeki *vakit* sözcüğü uzun bir zaman diliminin soyutlaması olarak kullanılmamaktadır. Bunun için özne olarak *vakit* sözcüğü geniş bir zaman diliminin soyutlanmasında ifade edilememektedir.

3.7. Ölçü Sistemi Anlamı

Zamansal ölçüm dış dünyadaki periyodik davranışımız ve süreci deneyimlememiz arasındaki korelasyondan doğmaktadır. Periyodik bir davranış, içindeki zamansal deneyimle ilişkili olduğu için, zamansallığı temsil etmek için kullanılabilir. Örneğin saatler, çanlar ya da ezanlar bu tür bir bölümlmeyi beraberinde getirir. Ölçü karşımıza farklı tarzda ve alanlarda çıkar. Müzik, marş, dans, metre, günün bölümlenmesi ya da iş saatine karşılık yapılan ödemelerdeki durumlarda olduğu gibi. Ölçüm anlamıda da deiktik filler kullanılır fakat bu kez bir olaya değil, daha çok saate gönderme yapar çünkü burada zamanı fenomenolijik olarak yaşamakla ile saatin periyodik davranışı farklı bir tarzda, yani ölçülebilir göstermesi arasında ilişki vardır böylelikle ölçü anlamında zaman, toplumsal ilişkileri düzenler ve koordine eder. Ölçü anlamı ile süreç anlamı arasında bir ilişki vardır çünkü süreci ölçmek için türemiş bir anlamdır. Periyodik bir davranış ve süreç arasında sıkı bir ilişki vardır. Bu anlamda süreci ölçme marş, müzik, toplumsal ilişkiler gibi faaliyetleri yürütmede yardımcı olur. Bu durumda daha çok *vakit* sözcüğü kullanılmaktadır çünkü vakit sözcüğü zamandan farklı olarak bir bölümlmeyi gösterir. Çok daha küçük ölçümlerde Türkçede Arapçadan alınan *saat* sözcüğü kullanılmaktadır. Özellikle yevmiye karşılığı çalışılan durumlarda daha çok *saat* kullanılır.

- (3.7.1) a. ? Günde 5 zaman namaz.
b. ? Zaman öğlene geliyor.
c. ? Yatma zamanın geldi.
d. ? Öğle zamanı yaklaşıyor.
- (3.7.2) a. Günde 5 vakit namaz.
b. ? Vakit öğlene geliyor.
c. Yatma vakti geldi.
d. Öğle vakti yaklaşıyor.
- (3.7.3) a. Saat öğlene geliyor.
b. Yatma saati yaklaşıyor.
c. Öğle saati yaklaşıyor.

Zaman öğlene geliyor tümcesinde, *zaman* sözcüğünün kullanılmamasının nedeni öğlene kadar olan sürecin sınırlı bir zaman dilimini meydana getirmesindedir. Hatta daha özel ve sınırlı birimlerde *vakit* sözcüğünün daha kısaltılmış birimi olan *saat* sözcüğü kullanılmıştır. *Yatma zamanı*, *öğle zamanı*, *günde 5 zaman namaz* eşdizimliliklerinin kullanılmamasının nedeni anlam bilimsel sınırlılıktan kaynaklanmaktadır.

3.8. Mal/Eşya Anlamı

Fenomenolojik bir içerikten çok, sosyokültürel bir anlam içerdiği için zaman kavramında ikincil bir anlama sahiptir. Bu anlamda zaman değiştirilebilir, değerli, satın alınabilir, ticareti yapılabilen, sahip olunabilen bir varlık durumundadır. Bu durumda, hem *zaman* hem de *vakit* sözcükleri kullanılmaktadır.

- (3.8.1) a. ? Zaman nakittir.
b. Zamanını iyi değerlendirir.
c. Daha fazla zaman ayır kendine.
d. İlişmesine çok zaman ayırdı.
e. Birlikte daha çok zaman harcamalıyız.
f. Zaman yönetimi çok önemli.
g. Zaman kaybetmeden gitti.
h. Zamanını iyi kullan.
i. Zaman doluyor.
- (3.8.2) a. Vakit nakittir.
b. Vaktini iyi değerlendirir.
c. Daha fazla vakit ayır kendine.
d. İlişmesine çok vakit ayırdı.
e. Birlikte daha çok vakit harcamalıyız.
f. ? Vakit yönetimi çok önemli.
g. Vakit kaybetmeden gitti.
h. Vaktini iyi kullan.
i. Vakit doluyor.

Yukarıdaki cümlelere bakıldığında *zaman nakittir* tümcesi kullanılamamaktadır. Çünkü para kazanmada her bir an ve her bir saat önemli olduğu için geniş zaman dilimi ima edilememektedir. *Vakit yönetimi* tümcesini söyleyemememizin nedeni genel olarak *zaman* sözcüğünü daha geniş bir zaman diliminde düşünmemizdir. Eğer sınırlı bir zaman dilimini özellikle ifade etmek istiyorsak *vakit yönetimi* söylenebilir.

4. Zamana İlişkin İki Karmaşık Bilişsel Model

Evans (2004), kavramsal metafor teorisinin kaynak-hedef şemasını temel olarak fakat bu modele ikincil zamansal kavramları ekleyerek karmaşık bir model ortaya koyar. Bu durumda, hareket eden zaman ve hareket eden öznenin detayları ve ayrımları ortaya konulmaktadır. Bu detay ise en temel anlamda

birincil ve ikincil metaforlar ile belirlenmektedir. Birincil metaforlar evrensel ve fenomenolojik iken, ikincil metaforlar sosyo-kültüre özgü anlamlardır. Evans (2004) temel metafor kavramından özele inerek leksikal zamansal kavramlarından bir sözcük olarak *zaman* sözcüğünü inceler ve *zaman* sözcüğünün 8 farklı anlamını ortaya koyar ve bu anlamları kaynak ve hedef metaforları içerisine uyarlayarak hareket eden zaman ile hareket eden özne modelinin karmaşık olduğunu ortaya koyar. Evans'ın (2004) şeması aşağıda verilmiştir.

Tablo 3: *Karmaşık Hareket Eden Zaman Modeli*

Kaynak	Hedef
Zamansal matrisin hareketi (iç içe girmiş zaman ve olaylar)	Zamanın geçtiğinin farkında olma
Öznenin yanından geçen olayların hızlı hareketi	Zamanın sıkışması
Öznenin yanından geçen olayların yavaş hareketi	Zamanın uzaması
Öznenin yanında geçen olayların devamlı hareketi	Normal sürecin deneyimi
Öznenin önündeki olaylar	Gelecek
Özne ile aynı yerde meydana gelen olaylar	Şimdi
Öznenin arkasındaki olaylar	Geçmiş
Özneye yaklaşan bir olay	Olayın yakında olacak olması
Bir olayın özneye ulaşması	Olayın meydana gelmesi
Öznenin meydana gelen olayları sınırlarıyla belirlemesi	Süreç – olayın bir arada algılanması

Tablo 4: *Karmaşık Hareket Eden Özne Modeli*

Kaynak	Hedef
Zamansal görünümde egonun hareketi	Zamanın geçişinin farkındalığı
Yerler	Olaylar (ve olaylarla ilişkili olan anlar)
Olaylar arasında mesafe	Sürecin büyüklüğü
Öznenin önündeki manzara	Gelecek
Öznenin arkasındaki manzara	Geçmiş
Öznenin hemen yakınındaki manzarada meydana gelen olaylar	Şimdi

Bir yere yaklaşan özne	Bir olayın yakında meydana gelmesi
Öznenin bir yere varması	Olayın meydana gelmesi
Bir yeri geçince öznenin hareketi	Geçen bir olayın meydana gelmesi
Öznenin önünde art arda olayların meydana gelmesi	Süreci ve olayı birleştirmesi

Yukarıdaki her iki şema da Lakoff ve Johnson'un (1999) ve Grady'nin (1997) temel metaforlar çerçevesinde belirttikleri şemadan farklı olarak, ikincil olan yani toplumsal olan zaman metaforlarını da içermektedir. Türkçede iki farklı zaman sözcüğünün bazen farklı anlamlarda bazen aynı kavram altında kullanılması özellikle de birincil ve ikincil metaforlar arasındaki deneyimi ortaya koyması bakımından büyük önem taşımaktadır çünkü matris ve etkin özne anlamında Türkçe hiçbir şekilde *vakit* sözcüğünü kullanmamaktadır, bu da *vakit* sözcüğünün daha çok süreç, an, olay ve diğer anlamlarını ortaya çıkarmaktadır. *Vakit*, *zaman* sözcüğünden farklı olarak sistematik bir bölümlenmeyi içermektedir, bu durumda Evans'ın şemasına Türkçede kullanılan *vakit* sözcüğü için ayrı bir kaynak –hedef gösterilebilir çünkü vakit doğa ya da sosyal olay olsun içerisinde hem sürece hem olaya gönderme yapmaktadır. *Vakit* sözcüğü bu anlamda iç içe girmiş en az iki anlamı birden taşımaktadır. *Vakit* sözcüğü, *zaman* sözcüğünden farklı olarak sadece algısal kategorileştirmeden değil, ayrıca algısal analizi de içine alarak özenli bir kavram oluşumunu görmekteyiz. *Vakit* sözcüğü özeldir çünkü özenli bir anlam ayrımını ortaya koymaktadır. Örneğin,

(4.1) Günde 5 vakit namazı hiç kaçırmazdı.

Bu cümlede *vakit* hem ölçü sistemi, hem olay hem de süreç anlamını içinde barındırmaktadır, dolayısıyla burada basit ve temel bir metafor ile değil, daha çok karmaşık bir metafor ile karşı karşıyayız. .

5. Sonuç

Evans'ın zaman göre anlam sınıflandırmasına bakıldığında, Türkçe, hem Türkiye Türkçesindeki *süre*, *kez*, *defa* hem de Arapçadan alınan *vakit* ve *zaman* sözcükleri ile dilbilimsel düzlemde İngilizceden farklı olarak daha ayrımsal sözcükler kullanmaktadır. Bu çalışmada daha çok *zaman* ve *vakit* sözcükleri üzerinde durulmak istenmesine rağmen, anlam sınıflandırmasında *süreç* ve *sıra* sayı anlamlarında *vakit* ve *zaman* kullanılmadığı için, *süre*, *kez*, *defa* sözcükleri kullanılmıştır. Evans'ın zaman ilişkin karmaşık bilişsel modeli Türkçeden kullanılan farklı iki sözcük ile daha da net bir şekilde ortaya çıkmaktadır çünkü vakit daha çok sürece ve sistematik bir bölümlenmeye gönderme yaparken ve

matris, etkin özne konumunda kullanılmamasına rağmen, zaman sözcüğü hem birincil hem de ikincil anlamlarda kullanılmaktadır. Zaman sözcüğünün vakit sözcüğünden diğer bir ayrımı da gün içerisinde bir bütünlüğü içeren bölümlenmelerde kullanılmamasıdır. Zaman ile vakit arasında kavramsal boyutta benzerlikler olduğu kadar anlam farklılıkları da vardır. Vakit sözcüğünün zaman sözcüğünden en belirgin ayrımı, uzun bir deneyimin sonucu olarak zamana olaylar açısından sistematik yaklaşması ve bölümlenmesidir.

Kaynakça

- Evans, Vyvyan. (2004). *The structure of time: Language, meaning and temporal cognition*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Flaherty, Michael. (1999). *A watched pot: how we experience time*. New York, NY: New York University Press.
- Grady, Joseph. (1997). *Foundations of meaning: Primary metaphors and primary scenes*. Doctoral dissertation, U.C. Berkeley.
- Lakoff, George ve Johnson, Mark. (1980). *Metaphors we live by*. Chicago: University of Chicago
- Lakoff, George ve Johnson, Mark. (1999). *Philosophy in the flesh: The embodied mind and its challenge to western thought*. New York: Basic books.
- Lakoff, George ve Nunez, Rafael E. (2000) *Where mathematics comes from: How the embodied mind brings mathematics into being*. New York: Basic Books
- Miller, George A ve Philip N. Johnson –Laird. (1976). *Language and perception*. Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Moore, Kevin Ezra (2000). *Spatial experience and temporal metaphors in Wolof: Point of view, conceptual mapping and linguistic practice*. Doctoral dissertation, U.C. Berkeley.
- Moore, Kevin Azra. (2006). *Space to time mappings and temporal concepts*. *Cognitive linguistics*, 17-2, 199-244.
- Nunez, Rafael E., ve Eve Sweester. (2005). *With the Future Behind Them : Convergent Evidence From Aymara Language and Gesture in the Crosslinguistic Comparison of Spatial Construals of Time*. *Cognitive Science*, 30(3), 401-450.
- Ornstein, Robert. (1997). *On the experience of time*. Boulder, CO: Westview Press.
- Pöppel, Ernst. (1994). *Temporal mechanisms in perception*. *International Review of Neurobiology* 37, 185-202.
- Revonsuo, Antti. (2006). *Inner presence: Consciousness as a biological phenomenon*. Massachusetts: The MIT Press.